

**EFEKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA
PRZEDSIĘBIORSTW
A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ GOSPODARKI**

POD REDAKCJĄ NAUKOWĄ
HANNY KLIMEK I TOMASZA NOWOSIELSKIEGO

Gdańsk 2013

JANUSZ DĄBROWSKI
TOMASZ NOWOSIELSKI

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ NOWYM PARADYGMATEM ROZWOJU GOSPODARCZEGO

Wstęp

Rozwój gospodarczy jest długofalowym procesem przemian w gospodarce, przechodzeniem od stanów mniej do bardziej doskonałych z punktu widzenia określonego systemu wartości. Obejmuje on zarówno zmiany ilościowe (np. dotyczące wzrostu produkcji, rozmiarów kapitałów, dochodów, spożycia), jak i jakościowe (np. dotyczące postępu technicznego i technologicznego, zmian strukturalnych gospodarki, wzrostu poziomu efektywności). Do niedawna jeszcze rozwój gospodarczy, często utożsamiany ze wzrostem gospodarczym, odbywał się w sposób niezakończony. Jednak w połowie XX wieku zauważono, że istnieją ekologiczne i społeczne granice takiego wzrostu. Musiała zatem nastąpić zmiana dotychczasowego paradygmatu rozwoju na rozwój zrównoważony (*sustainable development*), czyli taki, który uwzględnia i traktuje w sposób równorzędny także inne aspekty ludzkiej działalności (środowiskowe, społeczne, przestrzenne, polityczno-instytucjonalne). Koncepcja zrównoważonego rozwoju stała się w XXI wieku nowym modelem rozwoju społeczno-gospodarczego świata, państw, regionów, sektorów i podmiotów gospodarczych, zmieniła sposób definiowania problemów i oceny ich rozwiązań.

Celem opracowania jest przedstawienie genezy koncepcji, podstawowych definicji, cech, zasad, ładów i celów zrównoważonego rozwoju.

Geneza koncepcji zrównoważonego rozwoju

Problemy z zanieczyszczeniem środowiska i wyczerpywaniem zasobów naturalnych pojawiały się do końca XIX wieku sporadycznie i miały charakter lokalny lub regionalny. Dopiero gwałtowny rozwój gospodarki w XX wieku spowodował szybkie zużywanie się zasobów naturalnych, zanieczyszczenie środowiska, destabilizację systemów przyrodniczych, niekontrolowany rozwój procesów urbanistycznych. W latach sześćdziesiątych

ubiegłego wieku zauważono granice takiego rozwoju oraz konieczność zastosowania na szerszą skalę środków służących utrzymaniu środowiska naturalnego. Powstały pierwsze publikacje dotyczące ochrony środowiska, organizacje ekologiczne, programy ochrony środowiska poszczególnych państw oraz zainicjowano działania na płaszczyźnie międzynarodowej (tabela 1).

Przyjęta na XXIII sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ rezolucja nr 2398 przyczytniła się do upowszechnienia idei ochrony środowiska w skali globalnej. W wyniku realizacji tej rezolucji powstał Raport Sekretarza Generalnego ONZ U'Thania „Człowiek i jego środowisko”. W raporcie wskazano, że zasoby środowiskowe są wyczerpywalne i że tym samym nie jest możliwy nieograniczony wzrost gospodarczy. Po raz pierwszy w historii opinii publicznej zaprezentowano dane wskazujące na zniszczenie środowiska i jego konsekwencje. Raport wzywał wszystkie kraje do racjonalnego korzystania z zasobów Ziemi i do wysiłków na rzecz ochrony ekosystemu. Określono w nim podstawowe problemy, którymi miała się zająć konferencja ONZ poświęcona środowisku naturalnemu człowieka w Sztokholmie w czerwcu 1972 roku.

Konferencję Narodów Zjednoczonych zorganizowaną w Sztokholmie w 1972 roku można uznać za kamień milowy światowej polityki środowiskowej. Podczas konferencji ochrona środowiska została uznana za jedną z funkcji państwa i integralną część polityki państwowej. Państwa uczestniczące w konferencji zobowiązały się nie powodować na swoim terytorium zagrożeń wpływających na stan środowiska w innych krajach. Powołano do życia wyspecjalizowaną agencję ONZ UNEP (United Nations Environment Programme). Ponadto, w deklaracji przyjętej podczas konferencji stwierdzono, że ochrona środowiska jest działaniem ważnym zarówno dla obecnych, jak i przyszłych pokoleń. Wskazano w niej również na konieczność łączenia podejmowania problemów rozwoju gospodarczego, gospodarczego i ochrony środowiska.

Ważnymi wydarzeniami w kształtowaniu się koncepcji zrównoważonego rozwoju były raporty Klubu Rzymskiego: pierwszy raport pt. *Granice wzrostu* z 1972 roku, drugi raport pt. *Ludność w punkcie zwrotnym* z 1974 roku i trzeci raport pt. *O nowy ład ekonomiczny* z 1976 roku. Zwrócono w nich uwagę na relacje występujące pomiędzy przyrostem ludności świata i szybkim tempem zużycwania się zasobów, wskazywano na dysproporcje w rozwoju gospodarczym, kryzys żywnościowy i energetyczny. Analizowano też różne scenariusze eliminowania deficytu zasobów, postulowano o wykorzystanie wzrostu gospodarczego głównie do zaspokojenia podstawowych potrzeb w ramach tzw. koncepcji zrównoważonego rozwoju ekologicznego.

Już w latach siedemdziesiątych XX wieku zauważono, że istnieją ekologiczne i społeczne granice wzrostu gospodarczego¹. Zauważono, że współczesny świat wymaga innej koncepcji rozwoju, która łączy rozwój gospodarczy z ochroną środowiska naturalnego oraz sprawiedliwością społeczną obecnych i przyszłych pokoleń. Jednak samo pojęcie zrównoważonego rozwoju nie zostało wówczas użyte i precyzyjnie zdefiniowane.

¹ Por.: D. Meadows, D. Meadows, W. Behrens, J. Randers, *Granice wzrostu*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1973; F. Hirsch, *Social Limits to Growth*, Harvard University

Tabela 1. Ważniejsze światowe wydarzenia kształtujące i rozwijające koncepcję zrównoważonego rozwoju

Rok	Organizacja	Dokument/działanie
<i>Ochrona środowiska</i>		
1967	XXIII Sesja Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych	Rezolucja nr 2398 „Problemy środowiska człowieka”
1969	Organizacja Narodów Zjednoczonych	Raport Sekretarza Generalnego ONZ U'Thania „Człowiek i jego środowisko”
1972	Konferencja Narodów Zjednoczonych poświęcona środowisku naturalnemu człowieka w Sztokholmie (UNCHE)	Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka Powstanie wyspecjalizowanej agencji UNEP (United Nations Environment Programme)
1972	Klub Rzymski	Raport Meadowsa „Granice wzrostu”
<i>Zrównoważony rozwój</i>		
1987	Światowa Komisja Środowiska i Rozwoju ONZ (WCED)	Raport Komisji Brundtland „Nasza Wspólna Przyszłość”
1992	Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju w Rio de Janeiro (UNCED)	Deklaracja z Rio w Sprawie Środowiska i Rozwoju Globalny Program Działań (Agenda 21) Ramowa konwencja o zmianie klimatu (UNFCCC) Konwencja o różnorodności biologicznej Deklaracja dotycząca kierunka rozwoju, ochrony i użytkowania lasów Powołanie Komisji Trwałego Rozwoju ONZ (CSDUN)
2002	Światowy Szczyt na rzecz Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu (WSSD)	Deklaracja Johannesburgska Plan działania
2012	Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Zrównoważonego Rozwoju w Rio de Janeiro (UNCSD)	Dokument końcowy „Przyszłość, jaką chcemy mieć”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Dąbrowski, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w polityce transportowej Unii Europejskiej*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju lądowo-morskich systemów transportowych*, pod. red. J. Dąbrowskiego, T. Nowosielskiego, Uniwersytet Gdańsk Instytut Transportu i Handlu Morskiego, Gdańsk 2013, s. 25.

Pojęcie zrównoważonego rozwoju pojawiło się dopiero w latach osiemdziesiątych XX wieku². Po raz pierwszy na forum międzynarodowym wystąpiła z tym określeniem

² Pojęcie zrównoważonego rozwoju pierwotnie pochodzi z leśnictwa, a stworzone zostało przez Hansa Carla von Carlwitza. Oznaczało ono sposób gospodarowania lasem, polegający na ty

organizacja IUCN (International Union for Conservation of Nature)³. Przejęła, rozwinęła i rozpropagowała pojęcie „zrównoważonego rozwoju” powołana przez ONZ w 1983 roku Światowa Komisja Środowiska i Rozwoju. W 1987 roku ukazał się raport Światowej Komisji Środowiska i Rozwoju ONZ, obradującej pod przewodnictwem Gro Harlem Brundtland. Raport nosi nazwę „Nasza wspólna przyszłość” i zdefiniowano w nim pojęcie zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*) w następujący sposób:

„Zrównoważony rozwój to rozwój, który zaspokaja potrzeby obecne, nie zagrażając możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń. Opiera się na dwóch podstawowych pojęciach:

- pojęciu „potrzeb”, w szczególności podstawowych potrzeb najbardziejycznych na świecie, którym należy nadać najwyższy priorytet; oraz
- pojęciu ograniczeń, narzuconych zdolności środowiska do zaspokojenia potrzeb obecnych i przyszłych przez stan techniki i organizacji społecznej”⁴.

Podkreślono w nim również, że stworzenie w pełni zrównoważonego modelu życia, a więc uzyskanie poprawy jakości życia ludzi na całym świecie bez rażącej eksploatacji ziemskich zasobów naturalnych, wymaga zróżnicowanych działań w poszczególnych regionach świata. Przede wszystkim niezbędna jest integracja działań w trzech kluczowych obszarach:

- wzrostu gospodarczego i równomiernego podziału korzyści. Celem jest osiągnięcie odpowiedziałnego, długookresowego wzrostu, który stanie się udziałem wszystkich narodów i społeczności, ale osiągnięcie go wymaga zintegrowanego podejścia do dzisiejszych, wzajemnie powiązanych globalnych systemów gospodarczych; ochrony zasobów naturalnych i środowiska. Dla zachowania środowiskowego dziedzictwa i naturalnych zasobów dla przyszłych pokoleń niezbędne jest opracowanie racjonalnych ekonomicznie rozwiązań, które ograniczą zużycie zasobów, powstrzymają skądzenie środowiska i ocalą naturalne ekosystemy;
- rozwoju społecznego. Na całym świecie ludzie domagają się pracy, żywności, edukacji, energii, opieki zdrowotnej, wody i systemów sanitarnych. Odpowiadając na te potrzeby, międzynarodowa społeczność musi dołożyć wszelkich starań, by nie zostało naruszone bogactwo kulturowej i społecznej różnorodności oraz by wszyscy członkowie społeczeństw mieli instrumenty pozwalające na kształtowanie własnej przyszłości⁵.

zlikwidowany, by mógł zawsze odbudować się. Koncepcja zrównoważonego rozwoju była na początku XIX wieku propagowana przez wszystkie niemieckie Wyższe Szkoły Leńskie. Niemieckie leśnictwo cieszyło się wówczas dużym uznaniem na całym świecie, w związku z czym pojęcie to zostało przyjęte przez wielu naukowców z innych krajów. Przetłumaczone je na język angielski jako *Sustainable Yield Forestry*. Następnie określenie „*sustainable*” przejął ruch ekologiczny i w latach osiemdziesiątych XX wieku wprowadzono do debaty politycznej. Za: http://pl.wikipedia.org/wiki/Zrównoważony_rozwój (14.07.2013).

³ H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010, s. 40.

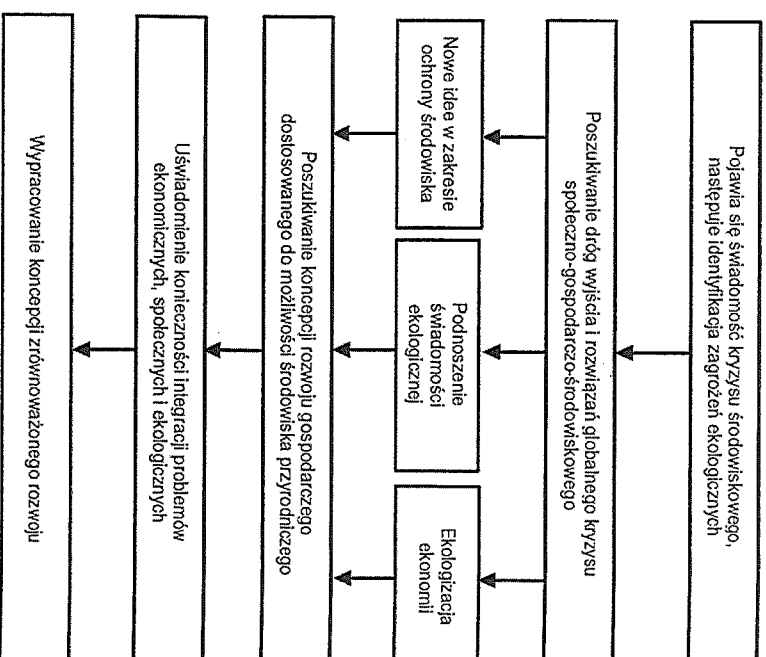
⁴ World Commission on Environment and Development (WCED), *Our common future*, Oxford University Press, Oxford 1987, s. 43.

⁵ Strona internetowa UNESCO, <http://www.unesco.pl/edukacja/dekada-edukacji-nizrownowazonego>

Zrównoważony rozwój nowym paradygmatem rozwoju gospodarczego

Ważnym dokumentem rozwijającym koncepcję zrównoważonego rozwoju była I Klarcja z Rio w Sprawie Środowiska i Rozwoju przyjęta w 1992 roku podczas Szczegółowej Konferencji Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju i Środowiska w Rio de Janeiro. W deklaracji wskazano, że prawo do rozwoju musi być egzekwowane w taki sposób aby sprawiedliwie uwzględnić rozwojowe i środowiskowe potrzeby obecnych i przyszłych pokoleń. Zgodnie stwierdzono, że gospodarka światowa musi zaspokajać potrzeby i wymagania człowieka, ale jej wzrost powinien się mieścić w granicach „pojemności planety. Przyjęta na konferencji Agenda 21, zawierała program narodowych i międzyrodowych działań przygotowujących politykę społeczną, gospodarczą i ochronę środowiska do rozwiązywania problemów XXI wieku. Pojęcie zrównoważonego rozwoju stało się główną kategorią wyliczającą kierunek działań.

Proces kształtowania się koncepcji zrównoważonego rozwoju został schematycznie przedstawiony na rysunku 1.

Rysunek 1. Proces kształtowania się koncepcji zrównoważonego rozwoju

Źródło: B. Pawłowska, *Zrównoważony rozwój transportu na tle współczesnych procesów społeczno-gospodarczych*, Wydawnictwo Instytutu Studiów i Analiz, Warszawa 2012, s. 146

Na kolejnym Światowym Szczyście Zrównoważonego Rozwoju w Johannesburgu w 2002 roku oceniono realizację celów określonych w Agendzie 21 oraz uzgodniono plan mający na celu przekształcenie wizji w konkretne działania. Na szczycie wskazano na konieczność uczynienia z globalizacji procesu służącego zrównoważonemu rozwojowi, zwiększenia społecznej odpowiedzialności podmiotów gospodarczych, zmiany nierzeczywistych wzorców produkcji i konsumpcji, wyeliminowania ubóstwa i poprawy warunków życia, poprawy kondycji zdrowotnej, zagwarantowania dostępu do energii i poprawy jej wydajności oraz szeregu innych działań.

Celem ostatniego Światowego Szczytu Zrównoważonego Rozwoju (Rio+20), który odbył się w Rio de Janeiro w 2012 roku było zapoczątkowanie procesów ustalania celów zrównoważonego rozwoju, odnowienie politycznych zobowiązań w obszarze zrównoważonego rozwoju, stworzenie podstaw instytucjonalnych i ram działania oraz strategii finansowania zrównoważonego rozwoju.

Podstawowe definicje zrównoważonego rozwoju

Termin „zrównoważony rozwój” początkowo pojawił się jako kategoria polityczna, a następnie został włączony do systemu prawa międzynarodowego i przeniesiony na praktykę gospodarczą⁶. Wiele instytucji publiczno-prawnych zajmujących się bezpośrednio problemami zrównoważonego rozwoju zaproponowało własne definicje. Również nauka, w szczególności ekonomia środowiska, ekonomia ekologiczna czy ekonomia zrównoważonego rozwoju, wypracowała dziesiątki definicji tego pojęcia. Przykładowe definicje zrównoważonego rozwoju przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Wybrane definicje zrównoważonego rozwoju

Autor/ Dokument (1)	Definicja (2)
IUCN, UNEP, WWF „The World Conservation Strategy”	<i>Sustainable development</i> jest to rozwój poszczególnych społeczności i systemów podtrzymujących życie, ochronę różnorodności gatunkowej, zrównoważone wykorzystanie gatunków i ekosystemów
I. Short	<i>Sustainable development</i> to rozwój, który zaspokaja potrzeby dzisiejsze bez narażania na niebezpieczeństwo bytu przyszłych pokoleń oraz zakłada wypracowanie i rozpowszechnienie sposobu gospodarowania, w którym eksploatacja szeroko rozumianych zasobów naturalnych nie prowadzi do degradacji eksploatacyjnych systemów i ich otoczenia [...] jest to proces zmian, w którym wykorzystanie zasobów, kierunek inwestowania, orientacja rozwoju technologicznego oraz zmiany instytucjonalne są zharmonizowane i zwiększają zarówno obecny, jak i przyszły potencjał dla zaspokojenia potrzeb i aspiracji ludzkości

(1)	(2)
D. Pearce, R. K. Turner	<i>Sustainable development</i> polega na maksymalizowaniu korzyści netto z rozwoju ekonomicznego, chroniąc jednocześnie oraz zapewniając odnowienie się użyteczności i jakości zasobów naturalnych w okresie długim; rozwój gospodarczy musi wówczas oznaczać nie tylko wzrost dochodów <i>per capita</i> , ale także poprawę innych elementów dobrobytu społecznego [...] niezbędne zmiany strukturalne w gospodarce, jak i całym społeczeństwie
H. Rogall	<i>Sustainable development</i> zmierza do zapewnienia wszystkim żyjącym dzisiaj ludziom i przyszłym pokoleniom dostatecznie wysokich standardów ekologicznych, ekonomicznych i społeczno-kulturowych w granicach naturalnej wytrzymałości Ziemi, stosując zasadę sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej i międzypokoleniowej
L. Miłchowski	Rozwój trwały to rozwój, który przebiega bez cyklicznie powtarzających się zapaści oraz bez konieczności budowy na gruzach starego nowej, lecz jedynie chwilowej formy stabilizacji społeczno-gospodarczej
S. Kozłowski	Ekorozwój to rozwój oparty na kryteriach ekologicznych, czyli realizowany zgodnie z uwarunkowaniami przyrodniczymi lub kreowanie rozwoju społeczno-gospodarczego bez destrukcji zasobów przyrody
E. Wysocka, J. Kozłowski	Zadaniem trwałego i zrównoważonego rozwoju jest zagwarantowanie sprawiedliwego zaspokajania potrzeb społecznych społeczeństw bez narażania możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń
Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska	Zrównoważony rozwój to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *The World Conservation Strategy*, IUCN-UNEP-WWF 1980, <http://data.inet.org/dh/w-wpd/efocs/WCS-004.pdf> (20.07.2013); J. Short, *Environment. Global and Local Effects*, [w:] *Transport Growth in Question*, 12th International Symposium on Theory and Practice in Transport Economics, ECMT, Lisbon 1992; D. Pearce, R.K. Turner, *Economics of Natural Resources and the Environment*, Harvest Whistishat, New York 1990, s. 37; H. Rogall, op. cit., s. 44; L. Miłchowski, *Czy regres człowieczeństwa?*, LTNK, Warszawa 1999, s. 17; S. Kozłowski, *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, PWN, Warszawa 2000, s. 83; E. Wysocka, J. Kozłowski, *Strategie rozwoju regionalnego i lokalnego po reformie administracyjnej państwa*, Difin, Warszawa 2000, s. 46; Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, Dz. U. 2001, nr 62, poz. 627.

W interpretacji terminu „zrównoważony rozwój” można zidentyfikować dwa podejścia: wąskie (pochodzące od ekorozwoju) oraz szerokie (kojarzone z ładem zintegrowa-

nym). W pierwszym ujęciu rozumienie istoty zrównoważonego rozwoju sprowadza się do trwałości kapitału naturalnego, czyli do utrzymania go w stanie zapewniającym odpowiednią jakość życia przyszłym pokoleniom. Szerza interpretacja terminu jest oparta na koncepcji ładu zintegrowanego, czyli integracji pięciu łańcuchów: społecznego, ekonomicznego, środowiskowego, przestrzennego i polityczno-institutionalnego⁷.

Główne różnice w interpretacji idei zrównoważonego rozwoju koncentrują się na trzech aspektach⁸:

- pierwsza kontrowersja dotyczy samego pojęcia „zrównoważony rozwój”. Nie kwestionuje się postulatu rozwoju, jako funkcji różnych pożądaných celów i oczekiwań, by rozwój ten był bezpieczny dla przyszłości. Krytykowane jest pojęcie „zrównoważony”, jako mylące, niezrozumiałe i nieprecyzyjne. Nie odpowiada ono połączonemu znaczeniu stosowanemu w gospodarce leśnej, dlatego są używane również inne sformułowania, takie jak: „trwale podtrzymywany rozwój”, „rozwój przyszłościowy”, „rozwój bezpieczny dla przyszłości”, „rozwój trwale bezpieczny dla środowiska”, „ekorozwój”⁹;
- druga kontrowersja dotyczy zakresu działania polityki zrównoważonego rozwoju. Zbyt wąskie formułowanie celów wiąże się z niebezpiecznym koncentracją wyłącznie na sprawach ochrony środowiska. Zbyt szerokie ujęcie svara zagrożenie, że polityka zrównoważonego rozwoju stanie się po prostu synonimem dobrej polityki i zostanie pozbawiona konkretnej treści. Obecnie uważa się, że cele zrównoważonego rozwoju należy rozpatrywać co najmniej w trzech wymiarach: ekologicznym, ekonomicznym i społecznym;
- trzecia kontrowersja dotyczy wartościowania i hierarchii celów. Można wyróżnić kilka stanowisk w tej kwestii. Pierwsze stanowisko nadaje najwyższy priorytet wymiarowi gospodarczemu, ponieważ zrównoważony rozwój ma zapewnić trwale zaspokojenie potrzeb ludzkości. Drugie stanowisko taki priorytet nadaje wymiarowi ekologicznemu, ponieważ ochrona naturalnych podstaw życia jest warunkiem wszystkich innych celów. Trzecie stanowisko traktuje wszystkie wymiary równo-

⁷ B. Pawłowska, op. cit., s. 148-149.

⁸ H. Rogall, op. cit., s. 41-43.

⁹ Jest to problem, który dotyczy nie tylko interpretacji samego pojęcia *sustainable development*, ale jego tłumaczenia na inne języki. W polskim piśmiennictwie *sustainable development* jest tłumaczone jako rozwój: trwały, stały, stabilny, permanentny, harmonijny, ciągły, samopodtrzymujący się, trwały i zrównoważony, zrównoważony oraz ekorozwój. Istotną propozycję traktowania tych pojęć jako synonimów (z wyjątkiem ekorozwoju, akcentującego ekologiczne zasady i priorytety rozwoju). Pewnym rozwiązaniem chaosu terminologicznego byłoby wprowadzenie terminu „rozwój sustenalny”, którego pomysłodawcą jest H. Drzewiecki. Wprowadzenie tego pojęcia autor uzasadnia w następujący sposób. Otóż w języku stosowanym w gospodarce rolnej i urbanistycznej istnieje pojęcie gospodarki intensywnej i ekstensywnej. Źródłowym tych terminów jest łacina. Łacińskie *sosten* oznacza podtrzymanie, utrzymanie, wytrzymanie, żywienie, trwanie itd. Angielski termin *sustainable* literalnie oznacza zdolność podtrzymywania np. sprawy, życia, utrzymanie kogoś, wytrzymanie, trwanie bez poddawania się itd. Stąd rozwój sustenalny oznacza oszczędny i troskliwy gospodarkę naturalnymi i materialnymi zasobami człowieka. Rozwój ani intensywny, ani ekstensywny, ale rozwój w imię przetrwania i, jak mówi definicja rozwoju sustenalnego, dający obecnemu i przyszłym pokoleniom możliwość dalszego godziwego korzystania z odnawialnych i nieobnawialnych zasobów naszej Ziemi. Za: H. Drzewiecki, *Ład*, <http://www.warszawa.sarp>.

rzędnie lub w zasadzie równorzędnie, z zastrzeżeniem granic narzuconych przez naturę. Czwarte stanowisko charakteryzuje się podejściem integracyjnym, ponieważ kluczowe zasady zrównoważonego rozwoju wykraczają poza granice poszczególnych wymiarów, a zatem żaden cel nie może być rozpatrywany osobno.

Analizując definicje zrównoważonego rozwoju, można stwierdzić, że zawierają one również wspólne elementy¹⁰:

- jest to typ rozwoju społeczno-ekonomicznego, a więc jest realizowany przez człowieka i przebiega w technosferze, która musi być traktowana jako część środowiska przyrodniczego;
- jest to koncepcja międzypokoleniowa, tak więc może być realizowana tylko przy zachowaniu równowagi, uwzględniając potrzeby przyszłych pokoleń i potrzeby współczesnie żyjących ludzi;
- ten typ rozwoju jest procesem integrującym wszelkie działania człowieka, tj.: sferę ekonomiczną, społeczną, środowiskową oraz prezentującą je wszystkie sfery przestrzenną w powiązaniu z polityczno-institutionalną;
- ten typ rozwoju powinien prowadzić do maksymalnego zrównania możliwości za spokojenia potrzeb wszystkich mieszkańców Ziemi.

Podsumowując krótki przegląd definicji zrównoważonego rozwoju, należy stwierdzić, że definicja opracowana przez Komisję Brundland należy do najczęstszej przywoływanych. Jest to definicja oszczędna w słowach, ale równocześnie wężka i treściwa. Można jej z jednej strony zarzucić zbyt duże uogólnienie, ale z drugiej strony dzięki temu jest ona mało kontrowersyjna i trudna do podważenia i można z niej wyprowadzić wiele praktycznych postulatów¹¹.

Cechy, zasady, łańdwy i cele zrównoważonego rozwoju

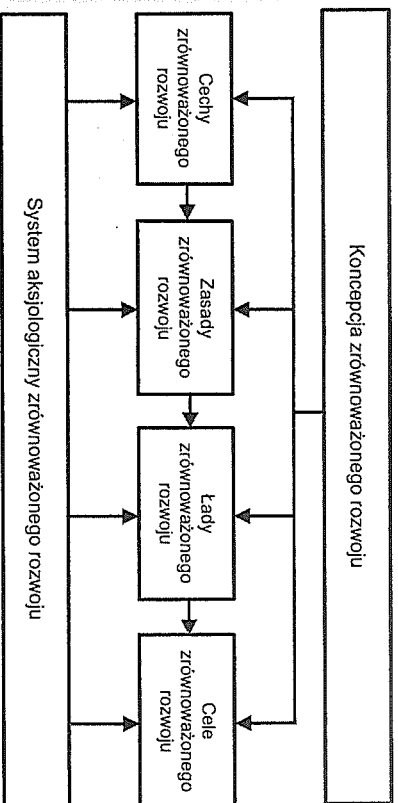
Konkretyzacja nowego paradygmatu rozwoju, zdaniem T. Borysa¹², powinna odbywać się poprzez identyfikację cech, zasad, łańdów oraz celów zrównoważonego rozwoju (rysunek 2).

U podstawy każdej koncepcji rozwoju leży system aksjologiczny, który rzutują na wszystkie elementy (j). cechy, zasady, łańdwy, cele) wyrażające istotę rozwoju. Można przyjąć, że konwencjonalne koncepcje rozwoju to zmiany oceniane pozytywnie z punktu widzenia egocentrycznego systemu wartości, zaś niekonwencjonalne koncepcje rozwoju do których zaliczana jest koncepcja zrównoważonego rozwoju, to zmiany oceniane pozytywnie z punktu widzenia co najmniej antropocentrycznego systemu wartości¹³.

¹⁰ B. Pawłowska, op. cit., s.152.

¹¹ T. Żyłka, *Rola nauki w polityce trwałego rozwoju*, „Ekonomia i Środowisko” 2002, nr 2.

¹² T. Borys, *Zrównoważony rozwój – problemy merytoryczne i praktyka*, [w:] *Zrównoważony rozwój w polityce i badaniach naukowych*, pod red. A. Pawłowskiego i M. Dudzińskiej, „Zeszyty Naukowe Komitetu Człowiek i Środowisko” Prezydium PAN, vol 29, 2001, s. 82.

Rysunek 2. Konceptja zrównoważonego rozwoju jako zbiór cech, zasad, ładów i celów rozwoju

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Wskazniki zrównoważonego rozwoju*, pod red. T. Borysa, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005, s. 26.

Do kluczowych cech nowego paradygmatu zalicza się: samopodtrzymywanie, trwałość oraz zrównoważenie¹⁴. Cecha samopodtrzymywania oznacza taki proces, który umożliwiła zaspokojenie potrzeb obecnego pokolenia i przyszłych pokoleń. Celem tak rozumianego rozwoju jest troska o odpowiedni poziom jakości życia obecnym, ale też przyszłych pokoleń¹⁵. Cecha trwałości oznacza, że żaden z elementów wektora rozwoju nie powinien zmniejszać się w procesie rozwoju w nieskończonym horyzoncie czasowym. Maksymalizowanie korzyści z rozwoju ekonomicznego powinno następować przy jednoczesnym zachowaniu użyteczności i jakości zasobów naturalnych¹⁶. Efektem takiego rozwoju będzie zarówno wzrost dochodu *per capita*, jak również poprawa w zakresie innych elementów dobrobytu społecznego¹⁷. Cecha zrównoważenia oznacza, że występujące równowaga pomiędzy celami ekonomicznymi, społecznymi i jakością środowiska, w tym zachowanie zasobów przyrodniczych dla przyszłych pokoleń.

Ważnym doprecyzowaniem definicji są liczne zasady zrównoważonego rozwoju, sformułowane w dokumentach końcowych międzynarodowych konferencji oraz przez

¹⁴ T. Borys, *Interdyscyplinarności ekonomii zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, pod red. B. Postrobo, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011, s. 140.

¹⁵ B. Pawłowska, op. cit., s. 154.

¹⁶ W literaturze spotyka się określenia różnych poziomów trwałości rozwoju. W zależności od stopnia substytucyjności pomiędzy kapitałem naturalnym i pozostałymi formami kapitału (ludzkiego i wytworzonego przez człowieka) rozróżnia się: słabą trwałość (doskonala substytucja kapitałów), wrażliwą trwałość (ograniczona substytucja kapitałów) i mocną trwałość (komplementarność kapitałów). Zrównoważony rozwój może charakteryzować się tylko „wrażliwą” lub „mocną” trwałością. Słaba trwałość oznacza zachowanie wielkości kapitału bez względu na jego strukturę, a więc na przykład możliwość zastąpienia kapitału przyrodniczego kapitałem wytworzonym przez człowieka.

naukę¹⁸. T. Borys sformułował zasady zrównoważonego rozwoju według cech podtrzymywania, trwałości i zrównoważenia (tabela 3).

Tabela 3. Zasady rozwoju niekonwencjonalnego według cech podtrzymywania, trwałości i zrównoważenia

Zasady („filary”) podtrzymywania	Zasady („filary”) trwałości	Zasady („filary”) równoważenia
– Sprawiedliwości (podtrzymywania równości) pokoleniowej w wersji wewnątrzpokoleniowej i międzypokoleniowej	– „Wrażliwa” (umiarkowana) zasada trwałości (lub ograniczonej substytucji kapitałów)	– Integralność ładów poprzez zrównoważoną ochronę kapitału przyrodniczego (naturalnego), kapitału społecznego (ludzkiego) i kapitału antropogenicznego
– Nieprzekraczania granic poprzez podtrzymywanie (ochronę, zachowanie) wydolności (pojemności) środowiskowej	– „Silna” (mocna) zasada trwałości (lub komplementarności kapitałów)	– Subsydiarności
		– Zrównoważonej partycypacji, w tym partnerstwa międzysektorowego

Źródło: T. Borys, *Pomiar trwałości i zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok-Supraśl, 1-3 lipca 2004, Komitet „Człowiek i Środowisko” Prezydium PAN, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Białystok-Supraśl 2004, s. 57 [za:] B. Pawłowska, op. cit. s. 155.

Ze względu na syntetyczny i kompleksowy charakter na uwagę zasługują również inna klasyfikacja zasad zrównoważonego rozwoju (tabela 4) zaproponowana przez R. Janikowskiego¹⁹.

Istotą nowego paradygmatu rozwoju jest równoważenie różnych płaszczyzn rozwoju i stworzenie ładu zintegrowanego z ładu społecznego, ekonomicznego, środowiskowego, przestrzennego oraz polityczno-institutionalnego.

¹⁸ Zasady zrównoważonego rozwoju zostały opracowane i przedstawione między innymi: w Deklaracji z Rio de Janeiro przyjętej podczas Szczytu Ziemi w 1992 roku, w Deklaracji Milenijnej Narodów Zjednoczonych przyjętej w 2000 roku w Nowym Jorku w Deklaracji z Johannesburga w sprawie zrównoważonego rozwoju przyjętej w 2002 roku podczas Szczytu Świata. Zasady zrównoważonego rozwoju wypracowane przez międzynarodowe organizacje oraz naukę zostały szczegółowo przedstawione w: A. Skowrońska, *Role polityki logistycznej państwa we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 40, Wrocław 2009, s. 33-40.

¹⁹ R. Janikowski, *Zrównoważony rozwój lokalny – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Górnośląskiej

Tabela 4. Zasady zrównoważonego rozwoju

Zasady etycznie-moralne	Zasady fizyczno-przyrodnicze	Zasady ekonomiczne
Zasada antropocentryzmu, zgodnie z którą w centrum procesów rozwoju stoi człowiek, mający prawo do zdrowego i twórczego życia w harmonii z przyrodą	Zasada systemowości, stanowiąca, że wszystko ze wszystkimi jest powiązane, a skutki podejmowanych działań mogą być bezpośrednie i pośrednie, bliskie i odległe zarówno w czasie, jak i przestrzeni	Zasada oszczędności i wydajności, mówi, że należy być efektywnym i nie marnotrawić przestrzeni, czasu, materii i energii
Zasada trwałości i sprawiedliwości międzypokoleniowej, podkreślająca, że zaspokajanie obecnych potrzeb nie może powodować ograniczenia możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń	Zasada wyčerpywalności i ograniczonej, zgodnie z którą zasoby Ziemi i jej chłonność są skończone	Zasada recykulacji, zamykania obiegu i integracji, stanowi, że raz pobrana ze środowiska materia powinna być wielokrotnie wykorzystywana w ramach zintegrowanych, zamkniętych cykli obiegu
Zasada światocentryzmu, wskazująca, że podmiotowość oceny musi być odnośna do całego rodzaju ludzkiego, do wszechludzkiej wspólnoty, zlanania syndromu egocentryzmu i etnocentryzmu	Zasada różnorodności, wskazująca, że różnicowanie genetyczne, gatunkowe, kulturowe i społeczne zapewnia odporność na zaburzenia, zakłócenia procesu rozwojowego	Zasada powiększania i odnawialności kapitału, nakazująca dążenie do pomnażania wszystkich kategorii kapitału i wykorzystywania odnawialnych jego form
Zasada praw człowieka, zgodnie z którą każdy człowiek ma prawo być podmiotem i przedmiotem rozwoju		

Źródło: R. Janikowski, op. cit., s. 52.

Ład można zdefiniować jako taką organizację systemu społecznego, dzięki której możliwe jest zgodne (harmonijne) funkcjonowanie jego elementów w taki sposób, aby system jako całość mógł skutecznie realizować swoją funkcję celu oraz wykonywać zadanie, do którego jest powołany²⁰. A. Skowrońska w następujący sposób definiuje poszczególne rodzaje ładów²¹:

– społeczny jest to stan funkcjonowania i przebiegu zachowań jednostek i grup społecznych zapewniających ismienie, trwanie oraz rozwój zbiorowości jako całości. Ład ten opiera się na zaufaniu, współpracy i współzrządzeniu pozwalających na nego-

gicjną identyfikację oraz uzgodnienie strategicznych celów, środków i przedsięwzięć zmiierzających do poprawy jakości życia poszczególnych jednostek oraz całego społeczeństwa,

- ekonomiczny to stan funkcjonowania i przebiegu procesów gospodarczych zapewniających ismienie, trwanie oraz rozwój poszczególnych podmiotów gospodarczych oraz tworzonej przez nie systemów,
  - środowiskowy jest stanem funkcjonowania i przebiegu procesów biologicznych, geologicznych, chemicznych i fizycznych zapewniających ismienie, trwanie oraz rozwój poszczególnych ekosystemów oraz Ziemi jako globalnego ekosystemu, przestrzenny wiąże się z kształtowaniem struktur przestrzennych w sposób przeciwdziałający chaotycznej, ekspansywnej, bezładnej zabudowie, a jednocześnie zapobiegający naruszaniu równowagi przyrodniczej i gwarantujący ochronę krajobrazu,
  - polityczno-instytucjonalny jest zestawem harmonijnych i spójnych uwarunkowań i strategicznych celów działania we wszystkich płaszczynach życia (gospodarczej, społecznej, środowiskowej i przestrzennej), formułowanych przez podmioty szczebla lokalnego, krajowego i ponadnarodowego w ramach współzrządzenia. Egzekwowanie i kontrolowanie owych uwarunkowań i celów strategicznych następuje w ramach obwarowań prawnych i przy wykorzystaniu spektrum dostępnych instrumentów oraz trwale funkcjonujących instytucji.
- Tworzenie ładu zintegrowanego polega na optymalnym uporządkowaniu każdego z podsystemów z osobną oraz na ich integracji i zachowaniu równowagi między nimi. Kluczową rolę w tworzeniu porządku zintegrowanego odgrywa ład polityczno-instytucjonalny formułujący wszelkie uwarunkowania i strategiczne cele działania w sferze ekonomicznej, społecznej, środowiskowej i przestrzennej oraz integrujący ich funkcjonowanie i rozwój.

Sposobem wyrażenia istoty rozwoju jest sformułowanie jego celów. Z przytoczonych szerszych definicji zrównoważonego rozwoju wynika konieczność łącznego ujmowania celów ekonomicznych, społecznych oraz środowiskowych. Triadę celów zrównoważonego rozwoju przedstawiono na rysunku 3.

Cele te mają ogólny charakter i wymagają uszczegółowienia na każdym poziomie gospodarowania (światowym, grupy państw, poszczególnych państw, regionów, sektorów i konkretnych przedsiębiorstw). Poniżej zostały wymienione główne cele zrównoważonego rozwoju gospodarki narodowej, sformułowane przez H. Rogalla²²:

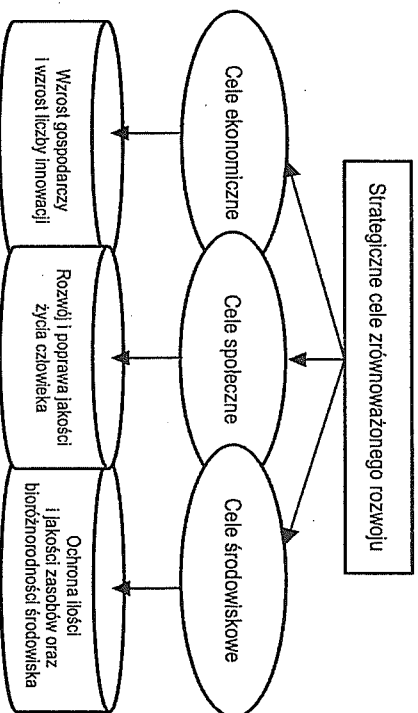
- ekologiczne: ochrona atmosfery ziemskiej (ograniczenie ocieplenia klimatu); nieszkodzenie przyrodzie (zachowanie różnorodności gatunkowej i krajobrazowej); zrównoważenie wykorzystania zasobów odnawialnych; zrównoważenie wykorzystania zasobów nieodnawialnych; zdrowe warunki życia (eliminowanie szkodliwych substancji, promieniowania i hałasu);
- ekonomiczne: stabilność gospodarki narodowej (zapewnienie samodzielnej egzystencji przy akceptowalnej jakości pracy); zaspokojenie podstawowych potrzeb przez zrównoważone produkty (żywność, mieszkanie, odzież, energia), stosowne ceny, stabilność cen oraz przeciwdziałanie koncentracji i władzy ekonomicznej; internalizacja

²⁰ W. Szamunski, *Ideą zrównoważonego rozwoju a możliwości jej urzeczywistnienia*, „Problemy Ekocorozwoju” 2006, nr 2, s. 74.

kosztów zewnętrznych, pozagospodarczą równowagę i współpraca na rzecz rozwoju przy jak najmniejszym imporcie surowców, wydolny budżet państwowy przy wystarczających standardach zaopatrzenia społeczeństwa w dobra merytorycznej/kolektywne oraz właściwy podział dochodów;

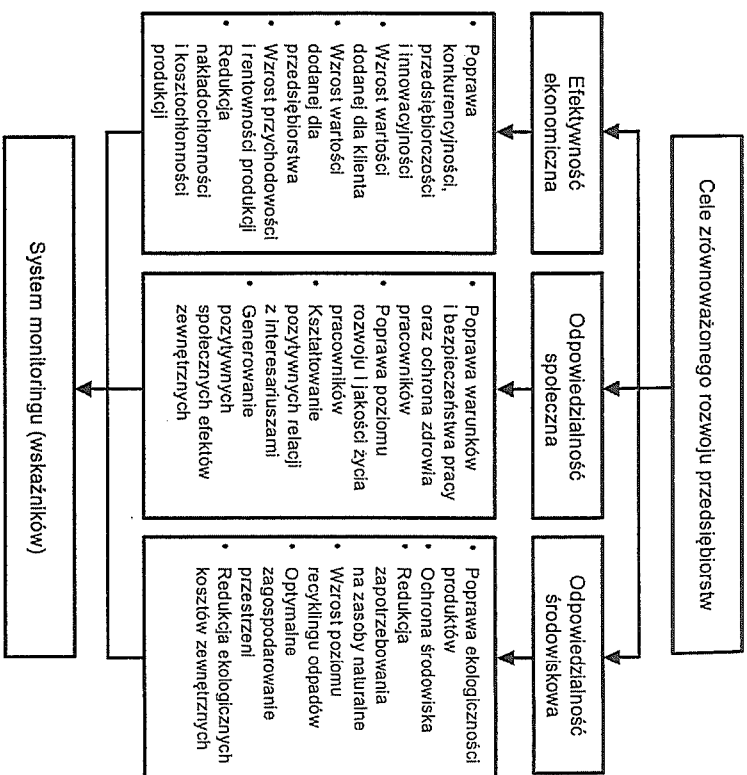
społeczne: demokracja uczestnicząca i praworządność we wszystkich dziedzinach życia; wyeliminowanie ubóstwa, bezpieczeństwo społeczne, opanowanie problemów demograficznych; równość szans, integracja (np. poci, imigrantów); bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne, rozwiązywanie konfliktów bez przemocy; ochrona zdrowia i jakości życia człowieka.

Rysunek 3. Triada celów zrównoważonego rozwoju
Źródło: A. Skowronska, op. cit. s. 29.

Z punktu widzenia przedsiębiorstw cele zrównoważonego rozwoju można sprowadzić do trzech głównych obszarów: efektywności ekonomicznej, odpowiedzialności społecznej i odpowiedzialności środowiskowej (rysunek 4).

Każdy z obszarów celów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych składa się z szeregu celów bardziej szczegółowych. Cele zrównoważonego rozwoju powinny być podstawą konstruowania strategii przedsiębiorstw oraz planów działań mających za zadanie wprowadzenie w życie koncepcji zrównoważonego rozwoju. Cele te, przekształcone w konkretne zadania, powinny być monitorowane za pomocą systemu wskaźników zrównoważonego rozwoju.

Rysunek 4. Podstawowe cele zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstwa
Źródło: Opracowanie własne.

Zakończenie

Wzrost gospodarczy połączony z coraz intensywniejszą eksploatacją zasobów naturalnych, degradacją środowiska, z naruszaniem zasad sprawiedliwości społecznej nie jest możliwy w dłuższej perspektywie. Dlatego konieczne jest zastąpienie dotychczasowego paradygmatu wzrostu gospodarczego paradygmatem zrównoważenia. Należy dążyć do stworzenia zintegrowanego ładu ekonomicznego, społecznego, środowiskowego, przestrzennego i polityczno-institutionalnego.

Zrównoważony rozwój jest kreowany przez instytucje, mechanizmy i instrumenty różnych polityk, dlatego jest to kategoria odnosząca się przede wszystkim do polityki gospodarczej na szczeblu globalnym, regionalnym, państwowym, samorządowym czy sektorowym. Jest to również nowoczesny wzorzec rozwoju przedsiębiorstw, charakteryzujących się społeczną odpowiedzialnością biznesu. Zrównoważony rozwój staje się

też podstawą nowych teorii wzrostu i rozwoju gospodarczego, w istocie sposób różniących się od dotychczasowego, głównego nurtu współczesnej ekonomii. Jest to wreszcie pewna zmiana systemu wartości, sposobu pojmowania relacji społeczeństwo – przyroda – gospodarka, obrazu człowieka jako *homo oeconomicus*, zasad etycznych w kierunku sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej i międzypokoleniowej oraz osobistej odpowiedzialności.

Literatura

- Borys T., *Interdyscyplinarność ekonomii zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Teoretyczne aspekty ekonomii zrównoważonego rozwoju*, pod red. B. Poskrobko, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2011
- Borys T., *Pomiar trwałego i zrównoważonego rozwoju*, [w:] *Uwarunkowania i mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok-Supraśl, 1-3 lipca 2004, Komitet „Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Białystok-Supraśl 2004
- Borys T., *Zrównoważony rozwój – problemy merytoryczne i praktyka*, [w:] *Zrównoważony rozwój w polityce i badaniach naukowych*, pod red. A. Pawłowskiego i M. Dudzińskiej, „Zeszyty Naukowe Komitetu Człowiek i Środowisko” przy Prezydium PAN, vol 29, 2001
- Bukowski Z., *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, TNOiK, Toruń 2009
- Dąbrowski J., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju w polityce transportowej Unii Europejskiej*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju lądowo-morskich systemów transportowych*, pod red. J. Dąbrowskiego, T. Nowosielskiego, Uniwersytet Gdański Instytut Transportu i Handlu Morskiego, Gdańsk 2013
- Drzewiecki H., *Ład*, http://www.warszawa.sarp.org.pl/new/seminaria/bariera/ład_henryk_drzewiecki.pdf
- Hirsch F., *Social Limits to Growth*, Harvard University Press, Cambridge 1976
- Janikowski R., *Zrównoważony rozwój lokalny – teoria i praktyka*, Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej, Warszawa-Katowice 2006
- Kozłowski S., *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, PWN, Warszawa 2000
- Meadows D., Meadows D., Behrens W., Randers J., *Granice wzrostu*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1973
- Michnowski L., *Czy regres człowieczeństwa?*, LTNK, Warszawa 1999
- Pawłowska B., *Zrównoważony rozwój transportu na tle współczesnych procesów społeczno-gospodarczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2013
- Pearce D., Turner R. K., *Economics of Natural Resources and the Environment*, Harvester Wheatsheaf, New York 1990
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010

- Short J., *Environment. Global and Local Effects*, [w:] *Transport Growth in Question*, 12th International Symposium on Theory and Practice in Transport Economics, ECMT, Lisbon 1992
- Skowrońska A., *Rola polityki logistycznej państwa we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 40, Wrocław 2009
- Strona internetowa UNESCO, <http://www.unesco.pl>
- Szumski W., *Idea zrównoważonego rozwoju a możliwości jej wdrożenia*, „Problemy Ekorozwoju” 2006, nr 2
- The World Conservation Strategy*, IUCN-UNEP-WWF 1980, <http://data.iucn.org/dbtw-wpd/doi/WCS-004.pdf>
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, Dz. U. 2001, nr 62, poz. 627
- World Commission on Environment and Development (WCED), *Our common future*, Oxford University Press, Oxford 1987
- Wskazniki zrównoważonego rozwoju*, pod red. T. Borysa, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005
- Wysocka E., Kozłowski J., *Strategie rozwoju regionalnego i lokalnego po reformie administracyjnej państwa*, Difin, Warszawa 2000
- Żylicz T., *Rola nauki w polityce trwałego rozwoju*, „Ekonomia i Środowisko” 2002, nr 2